

ВЕЛИЧКО О.М.,

асистент кафедри соціальної педагогіки
Інституту соціально-педагогічної та корекційної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет

УДК 37.018.3:37.035.6

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З НАЛАГОДЖЕННЯ МІЖЕТНІЧНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито особливості виховної роботи з налагодження міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах. Розглянуто основні елементи виховної діяльності у позашкільних навчальних закладах із проблеми міжнаціонального виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: виховна робота, міжетнічні стосунки, позашкільні навчальні заклади.

В статье раскрыты особенности воспитательной работы по налаживанию межэтнических отношений подростков во внешкольных учебных заведениях. Рассмотрены основные элементы воспитательной деятельности во внешкольных учебных заведениях по проблеме межнационального воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: воспитательная работа, межэтнические отношения, внешкольные учебные заведения.

The article highlights the peculiarities of educational work in adjusting of the interethnic relations of teenagers in the out-of-school educational establishments. The principle elements of educational activity in the out-of-school educational establishments concerning the problem of international upbringing of the rising generation are examined.

Key words: the educational work, the interethnic relations, the out-of-school educational establishments.

Постановка проблеми. На ефективність виховної роботи з налагодження міжетнічних стосунків серед підлітків позашкільних навчальних закладів, які дуже часто є представниками різних народів та культур, впливають своєрідні особливості – національні, ментальні, культурні. Саме це змушує педагогів організувати виховну діяльність, дотримуючись певних закономірностей, що обумовлює необхідність знаходити у кожній етнічній спільноті певну логічність сприйняття виховних впливів, свої специфічні традиції проведення виховних заходів, врахування найбільш визначних моментів їх суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етнопедагогічні та етнопсихологічні ідеї А.Бердяєва, М.Богуславського, Н.Волкова, Е.Грекова, І.Димова, В.Криська, Л.Леонтєва, М.Маматова, Є.Саракуєва, В.Троїцького та дослідження з гуманістичного виховання В.Асєєва, Ш.Амонашвілі, О.Газмана, В.Ігнатова, Т.Петракова, І.Реморенка, В.Слободчикова, А.Субетто, В.Сухомлинського, Г.Сухободської, К.Ушинського, А.Шемшурина, Ю.Шарова та інших дозволяють розкрити проблему виховання міжетнічних стосунків з різних наукових аспектів і надають можливість розглянути питання педагогічної діяльності в позашкільних навчальних закладах.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є розкриття особливостей виховної роботи з налагодження міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Встановлення доброзичливих стосунків у багатонаціональному колективі підлітків позашкільних навчальних закладів дозволяє знаходити додаткові можливості

для підвищення ефективності педагогічних впливів на них з боку керівників гуртків, психологів та педагогів, оцінювати правильність і продуктивність тих чи інших освітніх, культурних та масових заходів, форм та методів роботи.

Для розкриття змісту виховної роботи з налагодження міжетнічних стосунків, слід звернутися до прикладу досвіду діяльності серед представників етнічних груп. На думку В.Криська, коли звернення до національної самосвідомості представників певних народів не враховує своєрідності їх традицій і звичок у сфері виховання, своєрідних специфічних форм сприйняття людей інших національностей, їх дій, вчинків і щоденної поведінки, виникає стійко виявлене почуття здивування і невдоволення, а потім і протидія, яка, як правило, переходить у конфлікти. І, навпаки, коли традиційно засвоєні і впроваджені в практику міжособистісних стосунків впливу на психологію представників цих національностей в повній мірі беруться до уваги, можна розраховувати на позитивні результати і навіть підтримку різного роду заходів [7, с.151].

На сьогоднішній день педагогам багатонаціональних колективів під час виховної діяльності потрібно керуватися високим професіоналізмом в етнічних питаннях, обережністю, педагогічним тактом, уважністю, однаковим ставленням до людей різних національностей. Така ситуація обумовлюється кількома специфічними моментами – коли зайвий раз увага акцентується на особливостях національної мови, традицій і звичаїв поведінки представників етнічних груп. Разом із тим слід мати на увазі, що під час прояву національного серед представників

народностей і етносів присутні елементи релігійних відносин. У даний час керівники гуртків, педагоги та психологи не враховують такі особливості спілкування і впливу. Тому, на думку О.Бердяєва, М.Богуславського, Н.Волкова, Є.Грекова, І.Димова та інших, необхідне детальне осмислення особливостей, властивих взаєминам між представниками етнічних спільнот [3, 5, 11].

Погоджуємося з дослідниками, що колектив гуртківців позашкільних навчальних закладів, багатонаціональний за складом, має потенційні можливості для виявлення національних особливостей, традицій, норм поведінки підлітків, що, в свою чергу, впливає на їх міжособистісні стосунки. Багатонаціональний колектив, володіючи усіма найважливішими характеристиками розвиненої групи, вимагає в той же час особливої уваги з боку керівника щодо регулювання в ньому відносин між представниками різних етнічних спільнот [7, с.152].

На думку Л.Лебедевої, О.Джуринського, для багатонаціональних колективів характерна активність міжетнічного спілкування, обумовлена їх формуванням за територіальною ознакою, вони звикли до постійних контактів один з одним, взаємно поважають традиції, звички, норми поведінки одне одного. У той же час сфера подібних міжетнічних стосунків у цих колективах перебуває в постійному розвитку, може в залежності від обставин у більшій чи меншій мірі видозмінюватися [4, 9].

Г.Акопов стверджує, що часто саме в багатонаціональному колективі педагог зустрічається з представниками тієї чи іншої національності та виявляється невідповідним до спілкування з ними. Дані спеціальних досліджень засвідчують, що міжнаціональне спілкування в такому колективі, крім того, зростає в 4-6 разів, і це вимагає від кожної особистості подолання додаткових труднощів [2, с.47-49].

Більшість педагогів відчуває серйозні труднощі під час виховної роботи, що стосується міжнаціональних стосунків через відсутність спеціальної підготовки до роботи в багатонаціональному колективі. Однак не завжди гарантовано успіх у вирішенні міжнаціональних питань за наявності знань і досвіду у педагога, оскільки в цілому по країні ще не організовано системне обговорення та обмін накопиченою практикою управління міжнаціональними відносинами, проте триває дослідження національно-психологічних особливостей етнічних груп, форм виховної роботи з представниками конкретних етнічних спільнот, шляхів попередження етнічних конфліктів. На жаль, поки не вистачає навчальної і методичної літератури з виховної діяльності щодо налагодження міжетнічних стосунків підлітків позашкільних навчальних

закладів.

Ю.Мкртумян, Л.Лебедева, О.Джуринський, В.Крисько та інші вважають, що організація виховної діяльності з налагодження міжетнічної взаємодії має відбуватися з урахуванням таких елементів: вивчення специфіки представників різних етнічних спільнот та національних особливостей, осмислення взаємин та морально-психологічної атмосфери в багатонаціональному колективі, тривалість виховних впливів, діяльність педагога щодо згуртування багатонаціонального колективу, формування культури міжетнічних стосунків у всіх учасників педагогічного процесу.

Певні особливості виховного процесу різних етнічних груп опосередковують тривалість виховних впливів. Педагогу, який керує колективом підлітків, наприклад, з північних народів, потрібно налаштовуватися на тривалу і кропітку роботу як з кожним конкретним представником етнічної групи, так і з нею самою в цілому. Майже так само йтиме справа і з колективом азіатів. З громадянами слов'янських і прибалтійських національностей спочатку потрібно діяти дуже жорстко, завжди переконливо, активно. Адже всі ці нюанси визначаються історично сформованими традиціями щодо ставлення до педагогічної діяльності у конкретних народів. Ці закономірності у виховній роботі обумовлені історичним і культурним розвитком етнічної групи [12, с. 178-180].

На думку В.Криська, врахування національних особливостей передбачає особливу побудову виховної діяльності в колективі підлітків. Ці особливості, з одного боку, визначають своєрідність форм і способів виховних впливів, їх поєднання. Відомо, що у деяких корінних народів цінується не стільки сам зміст виховних зусиль, скільки вміння шанобливо ставитися до представника тієї чи іншої нації, здатність доводити інформацію поступово. У інших представників пріоритет у виховній роботі віддається тій людині, якій відразу вдається довести логічну необхідність і доцільність зроблених зусиль [7, с.155].

Національно-психологічні особливості істотно впливають на конструкцію виховних заходів, що можуть сприяти або, навпаки, перешкоджати адаптації представників тієї чи іншої нації до вимог з боку керівника групи. Саме тому дослідники В.Крисько, Є.Саракуєв та інші виділяють **три етапи процесу адаптації представників тієї чи іншої національності до педагогічних заходів**. На початковому етапі національно-психологічні особливості або сприяють, або перешкоджають виховному впливу педагога. Якщо вони вступають у протиріччя з цілями останніх, то мають вживатися конструктивні заходи щодо перебудови змісту та якості педагогічних заходів. У цьому випадку потрібні зусилля для знаходження більш ефективних

шляхів для залучення уваги об'єкта виховання. На другому етапі відбувається стабілізація виховних впливів. Незважаючи на труднощі початкового періоду, педагогу, як правило, вдається знайти контакт з людьми, досягти певного порозуміння. На цій стадії виховної роботи спостерігається й активність для закріплення успіху, встановлюються міцні зв'язки з кожною конкретною особою однієї національності, закладається база для спільної взаємодії в рамках колективу. На останньому етапі максимально розкриваються потенційні можливості представників усіх етнічних груп у взаємодії один з одним. Тепер національно-психологічні особливості людей вже стимулюють активність педагога, обумовлюють велику інтенсивність прояву дружніх відносин. У таких умовах заходи з інтернаціонального виховання стають більш результативними, сприяють згуртуванню членів багатонаціонального колективу. А якщо й виникають якісь труднощі у порозумінні між людьми, то вони швидко нейтралізуються самими представниками етнічних спільнот [8, с. 162].

Таким чином, педагог або керівник гуртка підлітків позашкільного навчального закладу має особливо стежити за тим, щоб виховна робота була послідовною, спланованою на всіх етапах, що обумовить успішний процес адаптації представників тієї чи іншої національності до педагогічних умов.

Розглядаючи елементи виховної діяльності у багатонаціональних колективах, слід зосередити увагу на вивченні специфіки представників різних етнічних спільнот. Педагог попередньо знайомиться зі звичаями, традиціями народів, які їх цікавлять. Добре, якщо вони мають знання з цих питань або досвід спілкування з представниками конкретних національностей. Безпосередньо у спілкуванні з ними педагог систематизує свої спостереження на основі раніше накопичених знань.

Крім того, необхідно пам'ятати, що вивчення колективу повинно відбуватися безперервно, постійно вдосконалюватися і поглиблюватися. Незнання національно-психологічних особливостей членів колективу призводять до появи міжнаціональних непорозумінь, тоді виникають порушення морально-психологічного клімату в багатонаціональному колективі, відсутність взаєморозуміння між його членами в ході спільної діяльності. Не можна допускати упередженого ставлення до представників одних національностей і, навпаки, наділяти привілеями інших; слід бути справедливим до кожного, незалежно від його національної приналежності. Виховна робота повинна проводитися цілеспрямовано, планомірно і різноманітно, залежно від конкретних умов.

Найважливішим елементом виховної діяльності, на думку Ю. Мкртумяна, В. Криська та інших, є осмислення педагогом характеру взаємин, морально-

психологічної атмосфери в багатонаціональному колективі. Цей процес має базуватися на рекомендаціях науковців. Можуть бути використані спеціальні методики, здатні відтворити загальну картину міжнаціональних відносин у колективі, що дозволяють визначити напрями вдосконалення виховного процесу [7, 10].

Важливе значення має діяльність педагога щодо згуртування багатонаціонального колективу – постійно аналізувати стан справ у міжнаціональних відносинах, чітко уявляти позицію кожного члена колективу, приводити у відповідність норми та форми спілкування представників різних етнічних груп, сприяти зміцненню дружби між ними, організувати боротьбу з забобонами та егоїзмом у поведінці людей.

Обов'язковим напрямком діяльності педагога слід вважати зусилля щодо запобігання конфліктних ситуацій у колективі. Потрібно вчити бачити в оточуючих позитивні риси, а прояви негативних нейтралізувати виховними впливами. Слід припиняти факти утисків за національною ознакою. Г. Абібуллаєва вважає, що певна роль у такій діяльності належить формуванню міжетнічної толерантності у позакласній та позанавчальній роботі, тому що вона надає широкі можливості для неформального спілкування підлітків з педагогами й між собою, створює умови для вільного, не обмеженого рамками програми взаємопізнання культурних особливостей різних народів через спільну практичну діяльність, при цьому отримують можливість проявляти свою індивідуальність. Перегляд кіно- і телефільмів, прослуховування музики, відвідування виставок творів образотворчого мистецтва місцевих авторів, національних театрів сприяє безпосередньо чуттєвому сприйняттю тих або інших видів національного мистецтва. Творчі гуртки, театральні й хореографічні об'єднання, добре продумані вечори сприяють збагаченню художнього й життєвого досвіду, розвитку творчої активності у тих або інших видах свого національного мистецтва й мистецтва інших народів, що проживають поруч. Усе це дозволяє організувати виховання у дусі міжетнічної толерантності й культури миру [1].

Найважливішим елементом виховної діяльності в багатонаціональному колективі є формування культури міжетнічних стосунків, що виявляється в повазі інтересів, прав, самобутності великих і малих народів, у підготовці особистості до свідомого життя у вільному, демократичному суспільстві, готовності та вмінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в суспільстві. Осіб, які володіють високою культурою міжетнічних стосунків, відрізняє інтерес до духовних цінностей свого та інших народів, доброзичливість до всіх без винятку людей,

незалежно від їх національної приналежності [6].

Висновки та перспективи подальших пошуків. Отже, врахування особливостей організації виховної роботи стосовно налагодження міжетнічних стосунків серед підлітків позашкільних навчальних закладів є не тільки важливою передумовою підвищення її ефективності, але й є достатньо складним процесом, який залежить від вивчення специфіки представників різних етнічних спільнот, осмислення педагогом характеру взаємин, морально-психологічної атмосфери в багатонаціональному колективі, від згуртованості групи та від докладених зусиль із запобігання конфліктних ситуацій та формування високої культури міжетнічних стосунків.

Перспективою подальших пошуків у цьому напрямку є перевірка ефективності виховної роботи керівників гуртків із налагодження позитивних міжетнічних стосунків серед підлітків позашкільних навчальних закладів.

Список джерел:

1. Абибуллаева, Г.С. Педагогические условия формирования межэтнической толерантности у младших школьников в поликультурной среде [Текст] / Г.С. Абибуллаева. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Pedagogica/6_abibullaeva%20g.s..doc.htm.
2. Акопов, Г.В., Иванова, Г.В. Феномен ментальности как проблема сознания [Текст] / Г.В. Акопов, Г.В. Иванова // Психологический журнал. – 2003. – № 1. – С. 47-55.
3. Волченко, Л.Б. Гуманность, деликатность, вежливость и

- этикет: Ценности культуры и морали [Текст] / Л.Б. Волченко. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 110 с.
4. Джурицкий, А.Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития [Текст] / А.Н. Джурицкий // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 93.
  5. Кондратюк, Т.А. Формирование духовно-нравственных ценностей учащихся профессионального лицея: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» [Текст] / Т.А. Кондратюк. – Красноярск, 2008. – 24 с.
  6. Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. 19 квітня 2000 р. Протокол № 1-7/4-49 президії Академії педагогічних наук України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.irpin.com/viddil/v4/d1.htm>.
  7. Крысько, В.Г. Этнопсихология и межнациональные отношения. Курс лекций [Текст] / В.Г. Крысько. – М.: Издательство «Экзамен», 2002. – 448 с.
  8. Крысько, В.Г., Саракуев, Э.А. Введение в этнопсихологию: учебно-методическое пособие [Текст] / В.Г. Крысько, Э.А. Саракуев. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 344 с.
  9. Лебедева, Л.М. Социальная психология этнических миграций [Текст] / Л.М. Лебедева. – М., 1993. – 195 с.
  10. Мкртумян, Ю.И. Основные компоненты культуры этноса [Текст] / Ю.И. Мкртумян. // Методологические проблемы исследования этнических культур. – Ереван: Изд-во АН АрмССР, 1978. – С. 42-46.
  11. Очирова, Н.П. Духовно-нравственные ценности в контексте диалога культур [Текст] / Н.П. Очирова. // Интернет-журнал «Эйдос», 2008. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2008/1219.htm>.
  12. Этнопсихологический словарь [Текст] / Под ред. В.Г. Крысько. – М., 1998. – 343 с.

СИРОИЖКО С.А.,

соискатель кафедры педагогики
Горловского государственного
педагогического института
иностранных языков

УДК 37.034

ОБОСНОВАНИЕ ПРОГРАММЫ ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСА «ОСНОВЫ ХРИСТИАНСКОЙ ЭТИКИ» ДЛЯ 11-Х КЛАССОВ

Дано обґрунтування авторської програми факультативного курсу «Основи християнської етики» для 11-х класів. Дана програма є загальноосвітньою та культурологічною. Визначено навчальні, виховні та розвиваючі цілі програми. Названо опорні методологічні положення. Запропонована програма курсу проходить успішну апробацію в Донецькому лицейі «Колеж».

Ключові слова: християнська етика, етичні цінності, духовно-моральне виховання.

Дано обоснование авторской программы факультативного курса «Основы христианской этики» для 11-х классов. Данная программа общеобразовательная и культурологическая. Определены учебные, воспитательные и развивающие цели программы. Названы опорные методологические положения. Предлагаемая программа курса проходит успешную апробацию в Донецком лицее «Коллеж».

Ключевые слова: христианская этика, этические ценности, духовно-нравственное воспитание.

The substantiation of the author's programme of an elective course "Foundations of Christian Ethics" for the 11th form is presented. The program is comprehensive and cultural studies. Academic, educational and developmental goals of the program are determined. Basic methodological points are defined. The proposed program of the course has been successfully tested in Donetsk lyceum "College."

Keywords: Christian ethics, ethical values, spiritual and moral education.